

Oxelösund

Riktlinjer för ekonomiskt bistånd

Dokumenttyp Riktlinjer	Fastställd av Vård- och omsorgsnämnden	Beslutsdatum 2024-05-28	Reviderat 2025-11-27 2025-12-16
Dokumentansvarig Enhetschef Ekonomi och integration		Förvaring	Dnr VON.2025.75
Dokumentinformation Revidering av riktlinjer antagna av vård- och omsorgsnämnden 2024-05-28.			

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
2. Utgångspunkter för arbetet med ekonomiskt bistånd	6
2.1 Helhetssyn	6
2.2 Utredning och dokumentation	6
2.2.1 Enskilds ansvar att medverka till utredningen	6
2.2.2 Enskilds ansvar att medverka i plan mot självförsörjning	7
2.3 Barnrättsperspektiv och barnkonsekvensanalyser	7
2.3.1 Anmälan om oro för barn	7
2.4 Jämställdhetsperspektiv	7
2.5 Våld i nära relation	8
2.6 Förmedlingsmedel	8
2.7 Anmälan/underrättelse till annan instans	8
2.7.1 Anmälan om godmanskap/förvaltare	8
2.7.2 Underrättelse om felaktig folkbokföring	9
2.7.3 Underrättelse vid felaktiga utbetalningar från välfärdssystem	9
3. Generella förutsättningar för bistånd	10
3.1 Vistelse och bosättning	10
3.2 Nödprovning och akut bistånd	10
3.3 Inkomster och tillgångar	10
3.3.1 Fondmedel och stipendier	11
3.3.2 Krediter	11
3.3.3 Kryptovaluta	12
3.3.4 Lätt realiserbara tillgångar	12
3.3.5 Bostad som realiserbar tillgång	12
3.3.6 Rådrum	13
3.4 Inkomster och tillgångar genom andra underhållsskyldiga	13
3.4.1 Makar, registrerade partners och sambo	13
3.4.2 Giftna men ej sammanboende	13
3.4.3 Föräldrars underhållsskyldighet mot barn	13
3.4.4 Hemmavarande barns och skolungdomars inkomster	14
3.4.5 Underårig som är gift eller fått barn	14
3.5 Jobbstimulans	14
4. Bistånd utifrån målgrupp	15
4.1 Plan till självförsörjning	15
4.2 Arbetsföra	15
4.3 Företagare	16
4.4 Studerande	16
4.4.1 Studier som en förutsättning för arbete	16
4.4.2 SFI-studier	17
4.4.3 Ungdomar under 21 år som går i skolan	17
4.4.4 Nyanlända och ensamkommande i gymnasieåldern	17

4.4.5 Studier på grundläggande och gymnasial nivå	18
4.5 Arbetslösa som inte kan arbeta.....	18
4.5.1 Föräldralediga med otillräcklig föräldrapenning	18
4.5.2 Enskilda med missbruksproblematik	19
4.5.3 Inskrivna för vård och behandling inom socialtjänsten.....	19
4.5.4 Inskrivna för kriminalvård eller rättspsykiatrisk vård.....	19
4.5.5 Sjukskrivna.....	20
4.6 Pensionärer	20
4.7 Våldsutsatta.....	21
4.8 Utländska medborgare med/utan uppehållstillstånd/uppehållsrätt.....	21
4.8.1 EU-medborgare.....	21
4.8.2 EU/EES-medborgare med uppehållsrätt.....	22
4.8.3 EU/EES-medborgare utan uppehållsrätt.....	22
4.8.4 Asylsökande.....	22
4.8.5 Personer som inte har tillstånd att vistas i Sverige.....	22
3.8.6 Personer med uppehållstillstånd.....	22
3.8.7 Nordiska medborgare	22
5. Försörjningsstöd.....	23
5.1 Riksnorm	23
5.1.1 Förhöjning av riksnormen.....	23
5.1.2 Sänkning av riksnormen.....	23
5.2 Skäliga kostnader utöver riksnormen	23
5.3 Boendekostnad.....	23
5.3.1 Skälig boendekostnad	24
5.3.2 Rådrom för att sänka boendekostnad.....	24
5.3.3 Byte till dyrare bostad	24
5.3.4 Andrahandskontrakt	25
5.3.5 Inneboendekontrakt.....	25
5.3.6 Delad bostad.....	26
5.3.7 Övriga sammanboende med hushållsgemenskap	26
5.3.8 Egenägd bostad	26
5.3.9 Bistånd till ungdomar för hyresdel eller eget boende	26
5.3.10 Akut tillfälligt boende	27
5.4 Hushållsel	27
5.5 Hemförsäkring	28
5.6 Medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa	28
6. Bistånd till levnadskostnader i övrigt.....	29
6.1 Hälsa- och sjukvård	29
6.1.1 Ambulanstransport	29
6.1.2 Egenavgift vid vård och behandling av vuxna.....	29
6.1.3 Friskvård på recept.....	29
6.1.4 Läkarvård	29
6.1.5 Sjukvårdskostnad	29
6.1.6 Medicin.....	29
6.2 Tandvård	30

6.2.1 Akut tandvård	30
6.2.2 Planerad tandvård	30
6.2.4 Beslut avseende tandvård	31
6.2.5 Tandvårdsförsäkring.....	31
6.2.6 Årlig kontroll	31
6.3 Glasögon	31
6.3.1 Borttappade/förlorade glasögon	32
6.3.2 Glasögon till barn	32
6.4 Internet	32
6.5 Hemutrustning	32
6.5.1 Hel hemutrustning	32
6.5.2 Komplettering av hemutrustning	32
6.5.3 Utredning avseende behov av hemutrustning.....	33
6.6 Spädbarnsutrustning.....	33
6.7 Kostnader för flytt, magasinering och sanering	34
6.7.1 Flyttkostnader.....	34
6.7.2 Magasinering.....	34
6.7.3 Sanering.....	35
6.8 Resor	35
6.8.1 Arbetsresor.....	35
6.8.3 Umgängesresor.....	35
6.8.4 Resor till begravning.....	35
6.8.5 Övriga resor	35
6.9 Begravningskostnader	36
6.10 Skulder	36
6.10.1 Hyres- och elskulder.....	37
6.10.2 Skulder till a-kassa och CSN	37
6.11 Avgifter	37
6.11.1 Kommunala avgifter	37
6.11.2 Avgift för identitetshandling	38
6.11.3 Avgift för banktjänster.....	38
6.11.4 Avgift för ansökan om skilsmässa	38
6.11.5 Avgift vid ansökan om förlängt uppehållstillstånd/medborgarskap.....	38
6.11.6 Avgifter för juridisk hjälp	38
6.11.7 Övriga avgifter.....	39
7. Felaktig utbetalning (FUT)	40
7.1 Förebygga felaktiga utbetalningar	40
7.2 Misstanke om felaktig utbetalning	40
7.3 Beslut om polisanmälan.....	40
7.4 Förutsättningar för beslut om återkrav	40

1. Inledning

Rätten till ekonomiskt bistånd regleras i socialtjänstlagen (SoL) (2025:400) och rättspraxis. Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd (SOSFS 2013:1) och Socialstyrelsens handbok om ekonomiskt bistånd ger stöd i tolkningen av det nationella regelverket.

Vård- och omsorgsförvaltningens riktlinjer för ekonomiskt bistånd kompletterar således ovanstående och annan relevant lagstiftning och syftar till att säkerställa att sökanden erhåller rättssäker handläggning. En individuell prövning ska alltid göras och avsteg ska motiveras. Det ska framgå vad i individens situation som gör att avsteg bedöms vara nödvändigt. Beslut fattas sedan enligt gällande delegationsordning.

Med anledning av ny socialtjänstlag revideras riktlinjerna utifrån nya paragrafer och begrepp. Dessa riktlinjer är en reviderad version av *Riktlinjer för ekonomiskt bistånd* (Dnr VON. 2024.25) antagna av vård- och omsorgsnämnden den 2024-05-28.

Som komplement till riktlinjerna har enheten för ekonomiskt bistånd även ett handläggningsstöd i form av arbetsrutiner.

2. Utgångspunkter för arbetet med ekonomiskt bistånd

Ekonomiskt bistånd är samhällets yttersta skyddsnät och är avsett att vara en tillfällig lösning för människor som inte själva kan tillgodose sina behov. Alla människor ansvarar för sitt eget liv och sin försörjning. Rätten till ekonomiskt bistånd, i enlighet med lagstiftningen, träder in efter det att alla möjligheter som finns för att klara sin försörjning är uttömda.

Socialtjänstens huvudsakliga uppgift inom ekonomiskt bistånd är att verka för att en persons försörjningssvårigheter blir så kortvariga som möjligt. Detta med fokus på att varaktigt kunna försörja sig själv och leva ett självständigt liv. Arbetet med ekonomiskt bistånd omfattar således två delar där huvudmålet är att *hjälpa den enskilde till självförsörjning*. Under tiden har den enskilde, under vissa förutsättningar och efter en individuell behovsprövning, rätt till *hjälp med försörjningen* i form av ekonomiskt bistånd.

2.1 Helhetssyn

Utifrån socialtjänstlagen ska helhetssyn vara en vägledande princip i arbetet för individuellt riktade insatser. Helhetssyn innebär att en enskilds problematik ska ses i förhållande till hela den sociala miljön. Olika aspekter av personens liv ska således beaktas i mötet med enskild och vid handläggningen, vilket innebär att frågor om ekonomiska behov inte ska isoleras från livssituationen i övrigt.

Förvaltningens arbete ska bygga på en stark tro på den enskildes egna förmåga och vilja att nå en egen försörjning.

2.2 Utredning och dokumentation

Utredning och dokumentation inom socialtjänsten regleras bland annat i förvaltningslagen (2017:900) och 14 kap. SoL, samt i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation. Socialtjänstens dokumentation ska ske enligt dessa reglementen.

Utredning ska inledas utan dröjsmål och genomförs alltid i samband med ansökan. Handläggaren ska säkerställa att varje biståndsbeslut grundas på aktuell information om den enskildes situation. I de fall det finns barn i hushållet ska barnens situation beaktas.

2.2.1 Enskilds ansvar att medverka till utredningen

För att utreda rätten till bistånd måste socialsekreteraren kunna bedöma sökandes försörjningsförmåga inför varje beslut. Sökande ansvarar för att förse sin socialsekreterare med de underlag som behövs för att utreda biståndsbehovet.

I sökandes ansvar ingår också att komma till besök som socialsekreterare kallar till. Som regel ger det grund för att avslå ansökan om sökande, utan giltigt skäl, uteblir från besök eller i övrigt underlåter att lämna underlag till utredningen.

2.2.2 Enskilds ansvar att medverka i plan mot självförsörjning

Arbetet med att vägleda mot egen försörjning ska inriktas på att motivera individen till att utveckla sina egna resurser. I Oxelösunds kommun ska sökande tillsammans med sin handläggare upprätta och dokumentera en handlingsplan. Denna plan ska utgöra grund för den enskildes väg mot egen försörjning. Rätten till ekonomiskt bistånd förutsätter att den enskilde medverkar till att upprätta en realistisk planering samt inom utsatt tid genomför de aktiviteter som överenskommits.

I tjänsteskrivelse daterad 2025-08-15 (dnr VON. 2025.54) framgår att kommunal arbetsmarknadsinsats ska erbjudas samtliga arbetssökande försörjningsmottagare som uppbär ekonomiskt bistånd på månatlig basis. Insatsen ska utgöra ett komplement till sökande som har en arbetsmarknadspolitisk planering genom Arbetsförmedlingen för att erbjuda ett mer nära stöd till sökande, där kriterier för kompetenshöjande insats/praktik enligt 12 kap. 4 § SoL inte är uppfyllda.

Den enskilde ansvarar således för sin ekonomi, sin planering mot självförsörjning och genomförandet av den.

2.3 Barnrättsperspektiv och barnkonsekvensanalyser

I biståndsbeslut som berör barn ska barnets bästa särskilt beaktas, i enlighet med 3 kap. 1 § SoL och artikel 3 i barnkonventionen. Regeln gäller även umgängesbarn.

Beslut kan beröra barn i ärendet direkt eller indirekt. När ett beslut kan få konsekvenser behöver det alltid dokumenteras hur barnets bästa har beaktats. Hänsyn till barnets bästa handlar både om att ha ett barnrättsperspektiv vid bedömning av rätten till ekonomiskt bistånd och att aktivt arbeta för att föräldrar ska bli självförsörjande.

2.3.1 Anmälan om oro för barn

Vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa ska en orosanmälan omedelbart göras i enlighet med 19 kap. 1 § SoL. Oro för att barn far illa kan grunda sig i förhållanden som påverkar vårdnadshavarens omsorgsförmåga. Det kan också avse vårdnadshavarens oförmåga att planera familjens ekonomi och boende samt att ta sitt försörjningsansvar.

Kännedom eller misstanke om att ett barn utsatts för eller bevittnat våld i en nära relation ska alltid anmälas.

2.4 Jämställdhetsperspektiv

Förvaltningens arbete ska präglas av ett jämställdhetsperspektiv. Det innebär att alla invånare ska få sina ansökningar bedömda samt erbjudas insatser utifrån sina individuella förutsättningar. Krav på enskilda att bidra till sin egen försörjning ska utformas oberoende av kön. Delad utbetalning av ekonomiskt bistånd ska ske i ärenden där två vuxna parter ingår.

2.5 Våld i nära relation

Socialtjänsten har ett särskilt ansvar att identifiera individer som är utsatta för eller utövar våld i nära relationer samt att erbjuda stöd till dessa. Sökanden som misstänks ha erfarenhet av våld i nära relation ska därför tillfrågas om detta samt informeras om vilket stöd som finns att få inom förvaltningen. Detsamma gäller personer som misstänks vara utsatta för prostitution och människohandel.

För sökanden som är eller har varit utsatta för våld i nära relation ska särskild hänsyn tas i biståndsprövningen när det krävs för att undvika fortsatt våldsutsatthet. Det kan exempelvis handla om att bortse från en make/makas, sambos eller vårdnadshavares försörjningsansvar. Avsteg från sedvanlig bedömning kan även behöva göras vid behov av att byta bostad eller vid upprepade akuta ansökningar i samband med uppbrott från hemmet.

2.6 Förmedlingsmedel

Förmedlingsmedel är en biståndsinsats som beviljas enligt 11 kap. 1 § SoL, som innebär att vård- och omsorgsförvaltningen förvaltar den enskildes ekonomi.

En enskild som beviljas insatsen kan även ha behov av ekonomiskt bistånd, vilket däremot inte är en förutsättning för att beviljas förmedlingsmedel. Vid utredning av om förmedlingsmedel ska beviljas ska handläggaren ta ställning till om behovet kan tillgodoses genom mindre ingripande åtgärder, såsom:

- betalningsförmedling via bank
- hjälp via släktingar/personligt nätverk eller
- budget- och skuldrådgivning

Om den sökande har ett större behov av stöd för att hantera sin ekonomi ska handläggaren ta ställning till om anmälan om god man eller förvaltare ska göras till överförmyndarnämnden.

2.7 Anmälan/underrättelse till annan instans

2.7.1 Anmälan om godmanskap/förvaltarskap

Om den enskilde kan vara i behov av att förordnas god man eller förvaltare enligt föräldrabalken (1949:381), ska detta anmälas till Överförmyndarnämnden. Anmälan ska även göras till överförmyndarnämnden om en sökande inte längre bör ha god man eller förvaltare.

Socialnämndens anmälningskyldighet i dessa fall framgår av 11 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2025:468). Särskild delegationsordning gäller för anmälan om god man eller förvaltare.

2.7.2 Underrättelse om felaktig folkbokföring

Enligt 32 c § folkbokföringslagen (1991:481) finns en bestämmelse som reglerar andra myndigheters skyldighet att underrätta Skatteverket om det kan antas att en uppgift i folkbokföringen om en person som är eller har varit folkbokförd är oriktig eller ofullständig.

Underrättelsen i 32 c § folkbokföringslagen innebär att sekretessen bryts enligt 10 kap. 28 § offentlighets- och sekretesslagen (OSL). Uppgifter som omfattas av underrättelsen kan därmed lämnas till Skatteverket utan hinder av sekretess.

2.7.3 Underrättelse vid felaktiga utbetalningar från välfärdssystem

Kommuner har skyldighet att underrätta andra myndigheter om felaktiga betalningar från välfärdssystem. Det innebär att om det finns anledning att anta att en ekonomisk förmån eller ett ekonomiskt stöd har beslutats, betalats ut eller tillgodoräknats felaktigt eller med ett för högt belopp, ska underrättelse om detta lämnas till den myndighet, organisation eller annan kommun som har fattat beslutet.

Av underrättelsen ska det framgå vilka omständigheter som ligger till grund för antagandet, vilket sker i enlighet med 4 § lagen (2009:206) om underrättelseskyldighet vid felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen. Underrättelseskyldigheten är också en så kallad sekretessbrytande bestämmelse som regleras i 10 kap. 28 § OSL.

3. Generella förutsättningar för bistånd

Ekonomiskt bistånd är välfärdssystemets yttersta skyddsnät. För att ha rätt till bistånd ska sökande sakna möjlighet att klara sina ekonomiska behov på något annat sätt. Den enskilde måste också göra allt som är möjligt för att snarast kunna försörja sig på annat sätt.

3.1 Vistelse och bosättning

För att ha rätt till ekonomiskt bistånd för annat än akuta behov ska den enskilde vara bosatt i kommunen. Vanligtvis är invånaren då också folkbokförd i kommunen.

En person som tillfälligt vistas i kommunen kan beviljas bistånd för att förhindra en nödsituation. Biståndet kan till exempel vara en biljett till hemkommunen och till matpengar.

I de fall sökande har flyttat till Oxelösund ska boendesituationen och övriga förhållanden utredas för bedömning av vilken kommun som har ansvaret. Fram till dess att det är klarlagt vem som har ansvaret har vistelsekommunen det fulla ansvaret.

3.2 Nödprövning och akut bistånd

Med hänvisning till kommunens yttersta ansvar ska en så kallad nödprövning göras om en enskild hävdar att nödsituation föreligger. Den enskildes ekonomiska situation vid ansökningstillfället och under den period som hjälpen avser ska ligga till grund för behovsprövningen. Grundregeln när det gäller rätten till bistånd är dock att den enskilde har ett ansvar för att tillgodose sina behov.

Föräldrar ska i detta sammanhang informeras om det ekonomiska ansvar föräldraskapet innebär (underhållsskyldighet) och utgångspunkten att de inom ramen för sin förmåga och ekonomiska resurser har huvudansvaret för att säkerställa de levnadsvillkor som är nödvändiga för barnet.

Nödprövning för hushåll som regelmässigt har inkomster över försörjningsstödsnivå ska prövas restriktivt och endast beviljas för att avvärja en akut nödsituation eller om den enskilde bedöms vara förhindrad att själv ta ansvar för sin ekonomi och sin livssituation.

3.3 Inkomster och tillgångar

Vid bedömningen av om den enskilde kan tillgodose sitt behov genom egna tillgångar, ska endast de tillgångar som sökande förfogar över eller kan få tillgång till beaktas. Det kan exempelvis vara aktier och fonder. Det gäller som regel även utbetalningar av lån utan säkerhet och pantlån. Vissa inkomster och tillgångar bör inte påverka rätten till bistånd, i enlighet med Socialstyrelsens allmänna råd.

Sökande som har kontanter, banktillgodohavanden, aktier, obligationer, fonder eller andra lätt realiserbara tillgångar ska använda dessa innan rätt till bistånd föreligger.

Detta omfattar även utländska tillgångar och kapital. Vid bedömningen ska det vägas in om tillgången är lätt realiserbar, om invånaren har behov av tillgången och om behovet av ekonomiskt bistånd bedöms bli längre än tre månader.

3.3.1 Fondmedel och stipendier

Fondmedel och stipendier ska generellt räknas med som inkomster i beräkningen. Undantag kan göras om sökande styrkt att pengarna är avsedda för ett särskilt ändamål som ligger utanför vad som omfattas av försörjningsstödet, om beloppet inte bedöms vara oskäligt högt.

Sökande ska redogöra för de pengar som han eller hon fått från fonder/stiftelser eller stipendier i sin ansökan och lämna underlag som styrker summan och vad den är avsedd för. Om begärda underlag inte lämnas ska summan medräknas som inkomst i beräkning av försörjningsstöd.

Framkommer det att summan den enskilde fått avser sådant som ingår i normen ska beloppet som regel räknas med som inkomst. Detsamma gäller om det är ett belopp som inte är avsett för något specifikt ändamål. Det finns möjlighet att efter särskild bedömning undanta beloppet från beräkning.

I de fall summan är avsedd att gå till ett särskilt ändamål, som inte omfattas av normen, exempelvis hemutrustning, resor, cykel eller tandvård, ska bedömning göras om beloppet är skäligt utifrån behovet. Om beloppet är högre än vad som bedöms behövas för att täcka behovet ska beloppet som överstiger den nivån räknas med som inkomst i beräkningen.

Sökande kan inte få ekonomiskt bistånd till något som denne redan har fått pengar till från en fond eller genom stipendium.

3.3.2 Krediter

En person som har ett kreditkort på vilket krediten är använd till en viss summa kan inte avsluta kreditkortet utan att betala skulden i sin helhet eller sluta betala av på krediten. Om man uppbär ekonomiskt bistånd innebär detta att man måste betala på krediten varje månad och sedan även använda samma summa som man betalat in för att inte hamna under norm.

Om personen använder ytterligare summa på kreditkortet så är detta att räkna som ett kortfristigt lån och därmed att anse som en inkomst vid beräkning av en persons rätt till bistånd (jmf. Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd som fastställer att lån är en inkomst som personen kan disponera för egen försörjning).

När ansökan och kontoutdrag inkommer måste handläggaren kontrollera att personen inte använt mer pengar än den beviljats tidigare. Insättningar på kontot från utomstående ska behandlas som en inkomst precis som vid ett bankkonto utan kredit kopplat till sig.

3.3.3 Kryptovaluta

Om det av kontoutdrag framkommer transaktioner till/från bitcoin-handlare eller annan handel av övriga kryptovalutor så ska verifikationer på aktuellt innehav begäras in (wallet) samt översikt över senaste transaktionerna. Kryptovalutor betraktas som en inkomst och påverkar rätten till bistånd som övriga inkomster/tillgångar.

3.3.4 Lätt realiserbara tillgångar

Om den sökande äger en lätt realiserbar tillgång ska handläggaren utreda om den enskilde ska sälja tillgången för att vara berättigad till ekonomiskt bistånd.

Avseende bil som lätt realiserbar tillgång, avser det även avställda bilar och andra fordon. Krav på försäljning ska inte ställas för bilar vars värde bedöms understiga 10 procent av ett prisbasbelopp. Om den enskilde har tagit ett lån för bilen ska krav på försäljning inte ställas om försäljningen bedöms ge ett intäktsöverskott på mindre än 10 procent av ett prisbasbelopp, efter att lånet är betalt. I annat fall ska något av följande kriterier vara uppfyllt för att den enskilde ska få behålla bilen:

- den enskilde bor i ett område där allmänna kommunikationer saknas eller där turtätheten är så begränsad att den omöjliggör nyttjande av allmänna kommunikationer för att delta i en daglig sysselsättning, eller
- den enskilde har en sjukdom eller funktionsnedsättning som medför behov av bil.

3.3.5 Bostad som realiserbar tillgång

Om sökandes biståndsbehov bedöms överstiga tre månader ska som regel även krav ställas på att sälja en egenägd bostad, samt andra tillgångar av betydande värde. Det gäller under förutsättning att en försäljning bedöms ge ett intäktsöverskott som motsvarar ett prisbasbelopp eller mer, efter att lån kopplade till tillgången samt eventuell reavinstskatt och mäklararvode är betalda. Hänsyn bör även tas till sökandes befintliga boendekostnad och om sökande kan antas ha särskilda svårigheter att hitta ett annat boende.

Krav på försäljning ska även ställas gällande en andel av en bostad eller ett fritidshus, såvida det inte finns ett skrivet förbehåll som förhindrar försäljning. Undantag från kravet bör dock göras för bostadsrätter där en annan person tagit hela lånet för bostaden och klienten endast äger en liten andel av bostaden, i syfte att få bostadsrättsföreningens tillåtelse att bo kontinuerligt i lägenheten.

Bostadsrätten eller fastigheten ska som regel värderas av en mäklare innan försäljning. Om barn berörs av beslut om försäljning av en bostad ska handläggaren först göra en barnkonsekvensanalys. Den enskilde ska också ges skälig tid att sälja bostaden.

Undantag från kravet kan göras om det finns mycket särskilda omständigheter som innebär att ett krav på bostadsbyte skulle medföra mycket negativa sociala konsekvenser för den enskilde och dennes familj.

3.3.6 Rådtrum

Vid krav på avyttring av tillgångar ska sökanden få ett separat beslut om skäligt rådtrum för att sälja exempelvis bostad eller bil, med besvärshänvisning. Som regel bedöms fyra månader vara en skälig tid avseende avyttring av bostad, i enlighet med rättspraxis. Under rådtrumsperioden godtas som regel den faktiska boendekostnaden. Tidsfrist för rådtrum avseende lätt realiserbara tillgångar är en månad.

Sökande ska redovisa varje månad vilka åtgärder som vidtagits för att avyttra tillgången. Om rådtrummet passerar utan att den enskilde har sålt tillgången, ger det grund för att avslå biståndsansökan helt. Undantag ska göras om sökande trots aktiva åtgärder inte har lyckats få tillgången såld, på grund av omständigheter som han eller hon inte råder över. I så fall kan rådtrummet förlängas.

3.4 Inkomster och tillgångar genom andra underhållsskyldiga

Underhållsskyldigheten mellan makar, registrerade partners och sambo går före rätten till ekonomiskt bistånd. Detsamma gäller föräldrars underhållsskyldighet gentemot sina barn.

3.4.1 Makar, registrerade partners och sambo

Sammanboende vuxna som lever under äktenskapsliknande förhållanden jämställs med makar när rätten till ekonomiskt bistånd prövas, utifrån principen om likabehandling. Det betyder också att om den ena parten inte uppfyller kraven på att i möjligaste mån bidra till sin egen försörjning, så har inte heller partnern och eventuella barn rätt till ekonomiskt bistånd. Försörjningsskyldigheten gäller även under betänketid vid ansökan om skilsmässa.

3.4.2 Gifta men ej sammanboende

Makars ömsesidiga underhållsskyldighet i enlighet med äktenskapsbalken gäller även i de fall makarna ej är sammanboende. Av detta följer att för att bistånd enligt socialtjänstlagen ska kunna beviljas till någon som är gift krävs det i princip att den enskilde har visat att den andra maken/makan inte har förmåga att försörja denne.

Hänsyn ska inte tas till fördyrande omkostnader på grund av skilda hushåll. Endast om det är uppenbart ogörligt att makarna har gemensam ekonomi, exempelvis vid en familjevåldssituation.

Om den som ansöker om bistånd, har en partner som vistas utomlands är socialtjänsten i regel inte skyldig att utreda dennes ekonomiska förhållanden, utan det är då den enskilde som har bevisbördan för att dennes partner saknar sådan ekonomisk förmåga. Bördan på en enskild biståndssökande att presentera utredning som avser den andra makens/makans ekonomi får dock inte bli orimlig.

3.4.3 Föräldrars underhållsskyldighet mot barn

Undantag från makars och sambos försörjningsskyldighet kan göras i enskilda fall.

Föräldrar är underhållsskyldiga gentemot sina barn till dess att barnet fyller 18 år. Underhållsskyldigheten förlängs under den tid som skolgången pågår, dock längst till dess att barnet fyller 21 år.

Starka sociala och ekonomiska skäl ska föreligga för att förvaltningen ska bevilja ekonomiskt bistånd till en studerande ungdom i eget ärende. Beslutet bör ha föregåtts av utredning/bedömning via barn och ungdomsenheten. Detta avser ungdomar som inte kan bo hos sina föräldrar, och där föräldrarna inte fullföljer sin underhållsskyldighet. Ungdomar under 18 år hänvisas helt till barn- och ungdomsenheten.

3.4.4 Hemmavarande barns och skolungdomars inkomster

Enligt 12 kap. 9 § SoL kan hemmavarande barn och skolungdomar upp till 21 år ha inkomster från arbete upp till ett prisbasbelopp utan att de beaktas vid biståndsprövningen.

I enlighet med Socialstyrelsens allmänna råd får barn även ha sparade medel upp till 15 procent av prisbasbeloppet, utan att det påverkar föräldrarnas rätt till bistånd för barnet. Samma regel gäller för skolungdomar upp till 21 år enligt vård- och omsorgsnämndens riktlinjer.

Om barnet eller ungdomen inte har sparade medel sedan tidigare, får arbetsinkomster motsvarande 15 procent av ett prisbasbelopp sparas. Sammantaget får den unge då ha arbetsinkomster motsvarande 1,15 prisbasbelopp, utan att dessa räknas med i biståndsprövningen. Barns och skolungdomars inkomster och sparade medel över ovan nämnda nivåer, ska räknas av mot barnets del i familjens kostnader, inklusive boendekostnaden.

3.4.5 Underårig som är gift eller fått barn

Föräldrar har kvar sin underhållsskyldighet för underårigt barn även om den underåriga själv blir förälder, detta då underhållsskyldigheten enligt förädrabalken fortfarande gäller om den unge studerar i grundskola, gymnasieskola eller annan jämförig utbildning, dock längst till 21 år. Föräldrarna har däremot ingen underhållsskyldighet för sitt barnbarn.

3.5 Jobbstimulans

Om en enskild uppfyller vissa villkor innebär den särskilda beräkningsregeln i 12 kap. 8 § SoL att 25 procent av nettoinkomsten av anställningen inte ska beaktas vid prövningen av rätten till ekonomiskt bistånd.

4. Bistånd utifrån målgrupp

I detta avsnitt framgår riktlinjer för bedömning av olika gruppers rätt till ekonomiskt bistånd, till sin försörjning (försörjningsstöd). Utredning av rätten till ekonomiskt bistånd grundar sig dels i att utreda den enskildes ekonomiska förhållanden, dels i att utreda den enskildes väg till egen försörjning. Avsnittet syftar till att klargöra de krav och förväntningar som kan ställas på den enskilde utifrån dennes livssituation.

4.1 Plan till självförsörjning

Sökanden ska erbjudas medverkan i en kartläggning för att klargöra de egna resurserna, stödbehov och eventuella försörjningshinder. Den enskilde förväntas medverka vid sådant möte för att planera sin väg till egen försörjning. Underlaget som kartläggningen utmynnar i utgör grunden till en överenskommelse, som författas i en handlingsplan. Denna ska vara utformad på sådant sätt att det tydliggörs vilka förväntningar och krav som ställs på den enskilde för att rätt till ekonomiskt bistånd ska föreligga månadsvis. Handlingsplanen ska följas upp regelbundet och resultatet av eventuella insatser ska utvärderas tillsammans med den enskilde. Uppföljning av handlingsplan ska dokumenteras och handlingsplanen ska revideras i enlighet med uppnådda mål och vidare behov.

Utgångspunkten är att människor vill, kan och ska ta ansvar för sin försörjning. Därför blir verksamhetens främsta uppgift att genom aktiva insatser och genom motivations- och förändringsarbete skapa förutsättningar för den enskilde att ta detta ansvar. Verksamma insatser ska tillhandahållas både för att rehabilitera icke arbetsföra personer och för att stärka arbetsföra personers anställningsbarhet och återinträde på arbetsmarknaden. För att nå gott resultat för den enskilde är det viktigt att krav kombineras med aktiva och stödjande insatser.

4.2 Arbetsföra

En sökande som har arbetslöshet som försörjningshinder ska stå till arbetsmarknadens förfogande. Det innebär att sökande ska vara inskriven hos Arbetsförmedlingen, vara aktivt arbetssökande och villig att ta erbjudet arbete samt att delta i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, till exempel arbetsmarknadsutbildning, praktik eller arbetsrehabiliterande åtgärder. Även SFI-studier och arbetssökarverksamheter räknas som arbetsmarknadspolitiska åtgärder, enligt rättspraxis.

För att betraktas som aktivt arbetssökande ska den enskilde söka arbeten som motsvarar dennes kvalifikationer eller som inte kräver särskild utbildning eller erfarenhet. Det är även viktigt att sökaktiviteten styrks med underlag från arbetsgivare.

Den enskilde ska fullfölja den planering som finns med Arbetsförmedlingen för att närma sig egen försörjning och tillgodogöra sig rätt till aktuella ersättningar, såsom aktivitetsstöd eller etableringsersättning. Socialsekreterare ska dock göra en självständig bedömning av om den sökande står till arbetsmarknadens förfogande.

Handlingsplanen bör innefatta, men inte begränsas till, den planering individen har med Arbetsförmedlingen.

4.3 Företagare

Egna företagare förväntas kunna klara sin försörjning via inkomster från sitt företag, men det finns inte något lagligt stöd i socialtjänstlagen att generellt utesluta företagare från rätten till ekonomiskt bistånd. Enligt 2 kap. 8 § kommunallagen framkommer dock att en kommun bara får ge individuellt inriktat stöd till en enskild näringsidkare om det finns synnerliga skäl för det.

Om en person som ansöker om ekonomiskt bistånd har ett företag eller ett uppdrag i ett företag ska alltid eventuella inkomster och tillgångar i företaget utredas. En person som driver ett företag förväntas i första hand ta ut avtalsenlig lön. Beroende på bolagsform kan företaget i sig utgöra en realiserbar tillgång.

Egen företagare, som driver en icke lönsam verksamhet, ska avveckla sitt företag och ställa sig till arbetsmarknadens förfogande för att vara berättigad ekonomiskt bistånd. Att avveckla företaget kan innebära att lägga företaget vilande, avsluta företaget eller avyttra det. En individuell bedömning av lämplig åtgärd ska genomföras i varje enskilt fall. Observera att avyttring av exempelvis inventarier och eventuella arbetsfordon också kan vara aktuellt i de fall sådana finns om sökande inte bedöms bli självförsörjande inom tre månader.

Undantag kan göras i följande fall:

- Behovet av bistånd är kortvarigt (högst tre månader) därefter ger firman åter inkomster.
- Företagaren uppbär bidrag från Arbetsförmedlingen under sex månader och det under den tiden finns utsikter att företaget ger inkomster.

4.4 Studerande

Studerande vuxna har i regel rätt till annan ersättning genom studiestödslagen och kan därmed få sitt behov tillgodosett på annat sätt. Gruppen bedöms inte heller stå till arbetsmarknadens förfogande. Det föreligger dock vissa undantagssituationer där studerande kan ha rätt till bistånd för sin försörjning. Exempelvis godkänns i regel SFI-studier och studier som bedrivs inom ramen för en kompetenshöjande åtgärd enligt 12 kap. 4 § SoL.

4.4.1 Studier som en förutsättning för arbete

Utöver vad som framgår av Socialstyrelsens handbok är vård- och omsorgsnämndens ställningstagande att rätt till bistånd även kan föreligga om studierna blir finansierade av Arbetsförmedlingen, exempelvis genom aktivitetsstöd. Avgörande är om studierna anses vara snabbaste vägen till egen försörjning och kan slutföras under en rimlig tidsperiod. Alternativ sysselsättning, som ger större försörjningsmöjligheter, ska alltid

prioriteras. En förutsättning för beviljande av ekonomiskt bistånd är att alla andra bidragsformer är prövade.

4.4.2 SFI-studier

Att stå till arbetsmarknadens förfogande innebär även att, vid behov, delta i SFI-studier. Det innebär ett krav på att delta i utbildning i svenska för att vara berättigad till försörjningsstöd.

Arbetsföra SFI-studerande ska vara inskriva på Arbetsförmedlingen så de kan kvalificera sig för Arbetsförmedlingens insatser. Vid behov ska SFI-studier godkännas för samtliga nivåer. Om SFI-studier inte bedrivs på heltid förväntas den enskilde söka arbete resterande tid alternativt delta i annan kompetenshöjande verksamhet.

Socialekreterare ska kontinuerligt följa upp med enskild och, vid samtycke, med vuxenutbildningen för att säkerställa progression.

4.4.3 Ungdomar under 21 år som går i skolan

Enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken (1949:381) upphör försörjningsskyldigheten när ungdomen fyller 18 år. Om ungdomen vid tidpunkten studerar i grundskola, gymnasieskola eller annan jämförlig grundutbildning kvarstår dock försörjningsskyldigheten tills ungdomen fyller 21 år.

Föräldraansvaret gäller oavsett om den unge har egen bostad eller inte. Efter studieuppehåll återgår ansvaret till vårdnadshavarna. Ferier och tid då barnet på grund av sjukdom är förhindrad att delta i utbildningen anses i praktiken utgöra tid då skolgång pågår. Underhållsskyldigheten upphör inte under sommarlovet mellan två årskurser i gymnasieskolan.

Ungdomar under 21 år som studerar på grundläggande eller gymnasial nivå ska erhålla studiemedel från CSN från och med höstterminen det år de fyller 20 år. Detta gäller såväl ungdomar med försörjningsskyldiga föräldrar, som ungdomar som saknar försörjningsskyldiga föräldrar, eller har dessa i ett annat land.

4.4.4 Nyanlända och ensamkommande i gymnasieåldern

Nyanlända i gymnasieålder har möjlighet att studera på språkinträdning utifrån de olika introduktionsprogrammen enligt skollagen. Syftet med språkinträdningen är att ge nyanlända ungdomar en utbildning med fokus på det svenska språket, vilket möjliggör försatta studier i gymnasieskolan eller annan utbildning.

Ungdomar under 21 år och som studerar på introduktionsprogram omfattas av föräldrarnas försörjningsskyldighet enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken. För ungdomar som fyllt 18 år som i stället för gymnasiestudier väljer att börja läsa på SFI gäller samma regler som för övriga vuxna, och de ska hanteras som eget hushåll i och med att underhållsskyldigheten enligt föräldrabalken upphör. Undantag från detta gäller ungdomar som bor tillsammans med sina vårdnadshavare som omfattas av

etableringsreformen. Dessa ungdomar ska räknas som medlemmar i familjens hushåll och deras behov kan delvis täckas genom inkommer familjen har genom etablering av nyanländ.

Vårdnadshavaren som uppbär etableringsersättning får etableringstillägg för de tre äldsta barnen i hushållet. Ungdomen räknas alltså in i föräldrarnas ärende. Efter att ungdomen fyllt 20 år kan ungdomen själv ansöka om etableringsersättning beroende på hur länge ungdomen haft permanent uppehållstillstånd.

Ensamkommande som fyllt 18 år och som studerar på gymnasiet kan beviljas ekonomiskt bistånd fram till höstterminen de fyller 20 år. Därefter kan den unge få sitt behov tillgodosett genom att ansöka om studiemedel genom Centrala studiestödsnämnden, CSN. Ensamkommande som inte studerar på gymnasiet utan på SFI, likställs med övriga vuxna nyanlända.

4.4.5 Studier på grundläggande och gymnasial nivå

Avseende vuxna studerande på grundläggande och gymnasial är regeln att den enskilde ska söka studiestartsstöd eller studiemedel. Om studiestartsstödet eller studiemedlet tillsammans med övriga inkomster inte räcker till försörjningen, kan studerande på grundläggande och gymnasial nivå beviljas ekonomiskt bistånd som utfyllnad om detta bedöms vara en förutsättning för den framtida försörjningen och möjligheten att ordna ett arbete. Andra alternativ ska då vara uttömda.

4.5 Arbetslösa som inte kan arbeta

Olika livssituationer kan bidra till att en arbetslös inte kan arbeta. För att ställa andra krav än de som ställs på arbetslösa ska det finnas en omfattande problematik som påverkar den enskildes möjligheter att stå till arbetsmarknadens förfogande. Det kan vara missbruk, psykisk ohälsa eller dokumenterad arbetsoförmåga på grund av sjukdom. Personer som av sociala eller medicinska skäl bedöms förhindrade att arbeta har oftast behov av insatser från andra enheter inom socialtjänsten eller regionen. Sökande ska motiveras att medverka till rehabilitering i syfte att bli arbetsföra eller medverka till att få annan ersättning från det generella socialförsäkringssystemet. Det är viktigt att personer som saknar sjukpenninggrundande inkomster får samma rehabiliteringsmöjligheter som övriga.

4.5.1 Föräldralediga med otillräcklig föräldrapenning

Föräldralediga förväntas ta ut full föräldrapenning (heltid sju dagar/vecka) fram till att det barnet fyllt ett år och barnomsorgsplats erbjudits. För tid efter det att förskoleplats erhållits föreligger ingen rätt att vara föräldraledig viss tid. Föräldraledighetslagen reglerar endast förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Enligt 8 kap. 5 § skollagen ska kommunen erbjuda förskoleplats från och med ett års ålder. Vidare framgår av 8 kap. 14 § skollagen att sådan plats ska erbjudas inom fyra månader efter inkommen ansökan. Det innebär att senast åtta månader efter barnets födelse ska föräldrarna ansöka om förskoleplats och bekräftelse på platsansökan ska

vid förfrågan visas upp.

När barnet fyllt ett år ska placering inom förskola kunna erhållas och den hemmavarande föräldern ska ställa sig till arbetsmarknadens förfogande. Detta innebär att så snart förskoleplats erbjuds ska den accepteras oavsett önskemål. Undantag kan göras från denna princip om barn av sociala/medicinska skäl är i behov av särskild typ av förskoleverksamhet eller av senareläggning av inträdet i verksamheten. Behovet ska vara styrkt med läkarintyg.

4.5.2 Enskilda med missbruksproblematik

Med missbruksproblematik i detta stycke avses personer med ett substansmissbruk av droger och alkohol. Missbruk av till exempel spel, mat och tobak inkluderas inte i detta stycke då dessa typer av missbruk generellt inte utgör hinder för att stå till arbetsmarknadens förfogande. En individuell bedömning ska dock alltid göras.

Socialtjänsten kan inte ställa krav på att en person med allvarlig missbruksproblematik ska följa en viss behandlingsplan för att vara biståndsberättigad. De allmänna reglerna om möjligheten att ställa krav på biståndssökande kan här inte användas i samma utsträckning. Arbetet med att upprätta en handlingsplan mot egen försörjning ska istället inriktas på att motivera den enskilde att genomgå rehabiliteringsinsatser för att på sikt komma närmare den reguljära arbetsmarknaden. Samverkan med relevanta aktörer ska ske för att upprätta en rehabiliteringsplan.

Om den enskilde, helt eller till stor del, underlåter att medverka till upprättandet av en handlingsplan eller genomförandet av en utredning kan det dock utgöra grund för att reducera biståndet.

Däremot kan krav ställas på att enskilda som visserligen har ett pågående missbruk, men som inte visar att de av medicinska skäl är arbetsförmögna, deltar i arbetssökarverksamhet som förutsättning för rätt till ekonomiskt bistånd.

I de fall det finns misstanke om pågående missbruk men som den enskilde förnekar ska denne likställas med en arbetslös i kravställandet om att stå till arbetsmarknadens förfogande. Det kan även inkludera deltagande i insats enligt 12 kap. 4 § SoL.

4.5.3 Inskrivna för vård och behandling inom socialtjänsten

Sökande som befinner sig på behandlingshem kan ha vissa utgifter som ingår i riksnormen tillgodosedda genom placeringen. Det kan således i vissa fall föreligga grund att beräkna riksnormen till ett lägre belopp.

Den som kan ha rätt till förebyggande sjukpenning via Försäkringskassan ska ansöka om detta och vara sjukskriven av läkare.

4.5.4 Inskrivna för kriminalvård eller rättspsykiatrisk vård

För personer inskrivna inom kriminalvården ska kriminalvårdsmyndigheten svara för alla kostnader under verkställighetstiden med undantag för kostnader i form av hyra och

uppehålle under frigivningspermission.

För hyra och andra kostnader förknippade med eventuell bostad kan socialtjänsten i vissa fall bevilja boendekostnad under en begränsad tid. Häktade och personer som avtjänar en faktisk strafftid på högst sex månader bör ges ekonomiskt bistånd till den faktiska boendekostnaden under hela häktningstiden respektive strafftiden, om sökanden annars riskerar att bli bostadslösa. Den enskilde ska dock i första hand undersöka andra möjligheter att tillgodose behov av hyreskostnad, såsom att sökanden hyr ut sin bostad i andrahand under strafftiden. genom andrahandsuthyrning.

Personer som är häktade, inklusive de som genomgår rättspsykiatrisk undersökning, får häktesbidrag från kriminalvården.

De som genomgår rättspsykiatrisk vård har rätt till ekonomiskt bistånd på samma villkor som personer inskrivna för vård inom socialtjänsten. Observera att dömda till rättspsykiatrisk vård kan vara berättigad ersättning inom socialförsäkringssystem.

4.5.5 Sjukskrivna

För att undantas från kravet att stå till arbetsmarknadens förfogande på grund av hälsorelaterade förhinder, ska den enskilde redovisa ett aktuellt medicinskt underlag som styrker att arbetsförmågan är nedsatt. Om den enskilde är sjukskriven med sjukpenning, alternativt sjuk- eller aktivitetsersättning, ställs inga aktivitetskrav för den andel av heltid som ersättningen omfattar.

Om sökandes arbetsförmåga inte är ordentligt utredd, eller om den enskilde redovisar medicinskt underlag på att arbetsförmågan är nedsatt men saknar ersättning från socialförsäkringssystemet, ska kontakt tas med aktuella samverkansaktörer såsom vården, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Detta i syfte att få arbetsförmågan fastställd, alternativt utreda om sökande uppfyller villkoren för att få ersättning från sjukförsäkringen.

Handlingsplanen mot egen försörjning ska tydliggöra den enskildes respektive handläggarens ansvar för att kontakta berörda parter i syfte att få till stånd en samordnad planering.

4.6 Pensionärer

Pensionärer har i regel sin försörjning via ålderspension eller äldreförsörjningsstöd. Äldreförsörjningsstöd beviljas dock med en schablonsumma utan individuell behovsprövning. Även personer som uppnått åldern för allmän pension kan därför ha rätt till ekonomiskt bistånd för att uppnå en skälig levnadsnivå, under förutsättning att de sökt alla andra ersättningar de kan vara berättigade till. Krav ställs inte på sökanden att börja ta ut allmän pension innan de uppnått den ålder då de har rätt att söka garantipension och bostadstillägg.

4.7 Våldsutsatta

Socialnämndens ansvar för våldsutsatta personer regleras huvudsakligen i 13 kap. 1 § SoL. I paragrafen framkommer att våldsutsatta särskilt ska beaktas vid biståndsbedömningen. Detta innebär att i det akuta skedet är skyddsbehovet det primära och tillfälligt ekonomiskt bistånd kan beviljas utan sedvanlig prövning av den skyddsbehövande egna ekonomiska förutsättningar. När situationen stabiliserats ska ekonomisk prövning alltid göras.

Det är också av vikt att uppmärksamma våldsutövare i syfte att kunna erbjuda insatser för att våldet ska upphöra.

4.8 Utländska medborgare med/utan uppehållstillstånd/uppehållsrätt

Vid ansökan från en utländsk medborgare ska kontroll genomföras för att undersöka om uppehållstillstånd eller uppehållsrätt finns.

Utländska medborgare som har uppehållstillstånd eller uppehållsrätt kan ha rätt till ekonomiskt bistånd enligt 12 kap. 1 § SoL. En enskild som saknar uppehållstillstånd eller uppehållsrätt har i regel endast i undantagsfall rätt till ekonomiskt bistånd i syfte att undvika en akut nödsituation. Detsamma gäller för utländska medborgare som har sin egentliga hemvist utanför Sverige och endast vistas i Sverige tillfälligt, exempelvis för besök. En enskild som har haft uppehållstillstånd och som har ansökt om förlängning hos Migrationsverket, kan ha rätt till ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen under den tid Migrationsverket utreder förlängningen.

4.8.1 EU-medborgare

För EU-medborgare gäller så kallade rörlighetsdirektivet som reglerar unionsmedborgarnas rätt till fri rörlighet inom Europa. Reglerna om uppehållsrätt omfattar även medborgare från EES-länderna och avser därmed Island, Liechtenstein, Norge och Schweiz.

EU-medborgare har rätt att resa in i Sverige utan visum eller uppehållstillstånd och vistas i landet under tre månader. Efter tre månader måste vissa villkor uppfyllas för att ha uppehållsrätt. En EU-medborgare kan återgå till sin rätt att vistas i landet tillfälligt i tre månader genom att lämna landet och sedan återkomma.

Vid en ansökan om ekonomiskt bistånd under de tre första månaderna bedöms deras ansökan på samma sätt som personer som tillfälligt vistas i kommunen.

Vid bedömning av uppehållsrätt, se vidare Socialstyrelsens *handbok om ekonomiskt bistånd* (2021, s. 50) samt Socialstyrelsens *vägledning för socialtjänsten i arbetet med EU/EES-medborgare* (2020).

4.8.2 EU/EES-medborgare med uppehållsrätt

EU/EES-medborgare med uppehållsrätt har samma rättigheter som svenska medborgare. Handläggningen ska då ske på samma sätt som för svenska medborgare. För familjemedlemmar gäller huvudprincipen att deras uppehållsrätt är beroende av anknytningen till en EU/EES-medborgare med uppehållsrätt, såtillvida att dem inte själva har fått uppehållsrätt.

4.8.3 EU/EES-medborgare utan uppehållsrätt

EU/EES-medborgare utan uppehållsrätt har inte rätt till ekonomiskt bistånd förutom vid akuta situationer. En individuell prövning ska alltid göras. Ett avslagsbeslut på grund av att personen inte bedöms ha uppehållsrätt ska innehålla en motivering till varför uppehållsrätt inte kan anses föreligga.

4.8.4 Asylsökande

Den som söker asyl i Sverige får oftast ekonomisk ersättning från Migrationsverket, enligt lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande med flera (LMA). Migrationsverket ansvarar för försörjning och boende för personer som har ansökt om uppehållstillstånd i Sverige.

4.8.5 Personer som inte har tillstånd att vistas i Sverige

Denna grupp vistas i landet utan tillstånd. Orsakerna kan vara att personen fått avslag på ansökan om uppehållstillstånd och fått ett utvisningsbeslut, tiden för uppehållstillstånd har gått ut och ingen förnyad ansökan är gjord eller att personen aldrig har ansökt om uppehållstillstånd.

Dessa personer omfattas av personkretsen enligt LMA men har inte rätt till bistånd enligt LMA. De har därmed inte rätt till bistånd enligt 12 kap. 1 § SoL.

4.8.6 Personer med uppehållstillstånd

Utländska medborgare med uppehålls- och arbetstillstånd i Sverige och som vistas här har samma rätt till bistånd som svenska medborgare. Utländska medborgare som söker ekonomiskt bistånd ska alltid kunna uppvisa gällande beslut om uppehålls- och arbetstillstånd.

Studering med uppehållstillstånd ska inte beviljas bistånd annat än i undantagsfall såsom akut nödsituation. Upphållstillståndet har beviljats under förutsättning att försörjningen är tillgodosedd under vistelsen i landet.

4.8.7 Nordiska medborgare

De nordiska länderna har en överenskommelse om att de nordiska medborgarna har rätt att bo i vilket nordiskt land som helst utan att de behöver ansöka om uppehållstillstånd. När nordiska medborgare befinner sig i Sverige likställs de med svenska medborgare enligt lag (1995:479) om nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster.

5. Försörjningsstöd

Försörjningsstöd definieras i 12 kap. 7 § SoL och består av två delar; riksnorm och skäligena kostnader utöver riksnormen.

5.1 Riksnorm

Den del av försörjningsstödet som utgör riksnormen omfattar kostnader för livsmedel, kläder och skor, lek och fritid, förbrukningsvaror, hälsa och hygien samt dagstidning och telefon. För barn i hushållet omfattar riksnormen även barn- och ungdomsförsäkring. Riksnormen är densamma i hela landet.

5.1.1 Förhöjning av riksnormen

Om det i ett enskilt fall finns särskilda skäl ska riksnormen beräknas till en högre nivå i enlighet med 12 kap. 7 § SoL. Det kan vara aktuellt i de fall den enskilde har ökade, godkända omkostnader, exempelvis utifrån medicinska skäl, och omkostnaden inte täcks av annan ersättning (till exempel merkostnadsersättning).

Bistånd kan vara aktuellt först då alla andra lösningar är uttömda. Extra bistånd till kläder och skor ska i regel inte beviljas om det inte föreligger starka medicinska eller andra tungt vägande skäl.

5.1.2 Sänkning av riksnormen

Kostnaderna enligt riksnormen kan även i ett enskilt fall beräknas till en lägre nivå, om det finns särskilda skäl för detta, enligt 12 kap. 7 § SoL. Det gäller om sökanden saknar faktiska kostnader eller har reducerade kostnader för poster som ingår i riksnormen, exempelvis under vistelse i heldygnsvård. Avdrag görs då för livsmedelsnormen, samt eventuella andra poster i riksnormen som tillgodoses genom vårdavgiften, för det antal dagar som vistelsen omfattar.

Det kan även vara aktuellt att reducera riksnormen när en enskild med påvisbart missbruk uppenbart inte använder biståndet till avsett ändamål. Det innebär att del av riksnorm utöver livsmedel ska avslås.

5.2 Skäligena kostnader utöver riksnormen

Försörjningsstöd utöver riksnorm kan lämnas för skäligena kostnader för boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring samt medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa.

5.3 Boendekostnad

Handläggningen av boendekostnad utgår från Socialstyrelsens handbok om ekonomiskt bistånd. Vid ansökan om ekonomiskt bistånd till boendekostnad ska handläggaren först utreda om den enskilde kan styrka att boendekostnad erhålls, vilket görs genom uppvisande av giltigt kontrakt och korrekt folkbokföring. Om kriterierna är uppfylla prövas huruvida kostnaden är skäligen.

5.3.1 Skälig boendekostnad

Vad som utgör en skälig boendekostnad bedöms utifrån vad en låginkomsttagare på orten normalt har möjlighet att kosta på sig, i enlighet med rättspraxis och Socialstyrelsens allmänna råd.

Vård- och omsorgsförvaltningen har normer för godtagbar boendekostnad utifrån hushållets storlek, som utgår från medelhyrorna hos Oxelösunds kommunala bostadsbolag Kustbostäder. Uppgifterna revideras varje år. Kostnader för tillval till bostaden i standardhöjande syfte godtas som regel inte. Undantag görs om tillvalen redan fanns när den enskilde flyttade in i bostaden eller har beslutats av fastighetsägaren. Bostadens storlek ska också vara skälig i förhållande till den enskildes familjesituation.

5.3.2 Rådrom för att sänka boendekostnad

Om klientens biståndsbehov bedöms överstiga tre månader ska krav på bostadsbyte ställas om klientens boendekostnad är oskäligt hög. För att bedömas som skälig får boendekostnaden inte överstiga normerna för godtagbar kostnad med mer än 5 procent.

Om barn berörs av krav på bostadsbyte ska handläggaren göra en barnkonsekvensanalys. Undantag från kravet på bostadsbyte ska göras om det finns särskilda omständigheter som innebär att kravet skulle medföra omfattande sociala konsekvenser för den enskilde och dennes familj.

Som regel bedöms fyra månader vara en skälig tid, i enlighet med rättspraxis. Under rådromsperioden godtas som regel den faktiska boendekostnaden. Sökande ska redovisa sina åtgärder för att sänka boendekostnaden varje månad. Om den enskilde efter att rådrommet passerat inte bedöms ha vidtagit tillräckliga åtgärder, ska i regel endast godtagbar boendekostnad beviljas. Om den enskilde däremot har sökt aktivt efter annat boende hos olika fastighetsägare och i olika kommuner under hela rådromsperioden, men trots det inte har lyckats sänka sin boendekostnad, kan rådrommet förlängas. Detta görs restriktivt och har sin grund i en ny prövning.

5.3.3 Byte till dyrare bostad

Hushåll med oskäligt låg boendestandard eller oskäligt liten boendeyta kan flytta till en dyrare bostad, om kostnaden för det nya boendet är godtagbar i förhållande till hushållets storlek. Om kostnaden överstiger godtagbar nivå, beviljas i regel bistånd endast för godtagbar kostnad.

Detsamma gäller som regel vid flytt från annan kommun till en bostad med en kostnad över godtagbar nivå. Om sökande ökar sin boendekostnad genom att flytta från en bostad med skälig yta och standard beviljas endast bistånd för den tidigare boendekostnaden.

5.3.4 Andrahandskontrakt

Vid andrahandsboende gäller att den som hyr i första hand ska vara folkbokförd på annan adress, i annat fall ses det snarare som inneboende. Kostnaden för andrahandsboende ska följa reglerna i jordabalken (hyreslagen).

Ett andrahandskontrakt bör alltid vara godkänt av hyresvärden, dels då det innebär ett tryggare boende för den enskilde, dels för att hushållet i aktuella fall ska ha rätt till bostadsbidrag/bostadsersättning/etableringstillägg. Trots det kan förvaltningen inte vägra ekonomiskt bistånd till boendekostnad endast på grunden att andrahandskontraktet inte är godkänt av hyresvärden (HFD 2023 ref. 26). Däremot uppmanas den enskilde i sådana fall att hitta ett annat boende.

När en sökande skulle haft rätt till bostadsbidrag vid ett godkänt andrahandskontrakt bör nämnden, efter rådrumstid, reducera biståndet med motsvarande summa som invånaren skulle haft rätt till i bostadsbidrag/bostadstillägg/etableringstillägg vid ett godkänt kontrakt.

Om ett boende som hyrs ut i andra hand är möblerat godtas ett hyrespåslag med högst 10–15 procent till den hyra som beviljas, enligt 12 kap. 55 § jordabalken (1970:994). Tillägg för exempelvis el och bredband får göras för sökandes andel av de kostnader som förstahandshyresgästen själv har.

5.3.5 Inneboendekontrakt

Inneboende är den som har ett inneboendekontrakt och saknar hushållsgemenskap med bostadsinnehavaren. För att det ska räknas som ett inneboende krävs också att bostadsinnehavaren själv bor kvar. Personer som delar bostad utan att ha ett inneboendekontrakt räknas inte som inneboende, se avsnitt delad bostad.

För att betraktas som inneboende ska den sökandes hushåll som huvudregel disponera eget rum i bostaden, även om en individuell bedömning alltid behöver göras utifrån omständigheterna. Inneboendehyra ska motsvara lägenhetsinnehavarens hyra för den del av bostaden som den inneboende disponerar och på så sätt följa reglerna i hyreslagen.

Dessa sökande ska ha bistånd enligt vanlig norm för ensamstående. Om avtalet mellan hyresvärden och den inneboende innebär att vissa hushållsutgifter, som till exempel frubrukningssvaror, ingår i hyran kan normen anpassas efter det.

När den som söker bistånd är bostadsinnehavare och har en inneboende ska hyresdel på minst vad som motsvarar vad den inneboende disponerar av bostaden räknas som en inkomst.

5.3.6 Delad bostad

När en person bor hos bostadsinnehavaren utan att ha inneboendekontrakt och saknar eller har begränsad hushållsgemenskap med den andre betraktas det som en delad bostad och de faktiska kostnaderna delas.

5.3.7 Övriga sammanboende med hushållsgemenskap

Detta avser personer som bor ihop och delar vissa kostnader, men inte har ekonomiskt ansvar för varandra. Det är exempelvis vuxna barn som bor kvar hemma eller vänner och nära släktingar som delar lägenhet. När en person lever i hushållsgemenskap (utan att vara gift eller sambo med den andra boende) är utgångspunkten boendekostnad enligt så kallad andelsberäkning enligt Riksförsäkringsverkets föreskrifter (RFFS 1998:9) om beräkning av boendekostnad. I hushåll som består av fler familjekonstellationer kan det vara mer rimligt att beräkna hyra efter antal boende eller antal familjer.

När den som söker bistånd är bostadsinnehavare och har en släkting/familj (exempelvis vuxet barn) boende hos sig ska hyresandel räknas med i beräkningen.

5.3.8 Egenägd bostad

Om sökande bor i en egenägd bostadsrätt eller fastighet ska handläggaren ta ställning till om bostaden utgör en realiserbar tillgång som ska säljas för att sökande ska ha rätt till ekonomiskt bistånd. Se vidare i avsnittet *Bostad som realiserbar*.

Om bistånd beviljas till boendekostnad för en egenägd bostad, ska kostnaden bedömas i enlighet med Socialstyrelsens allmänna råd. Det innebär att för en bostadsrätt medräknas månadsavgiften, uppvärmningskostnaden samt räntekostnaden för lån som tagits för inköp och underhåll av bostaden.

För en fastighet medräknas tomträttsavgälden och räntekostnaden för lån som tagits för inköp och underhåll av fastigheten, samt nödvändiga driftskostnader såsom kostnader för uppvärmning, sophämtning, vatten och avlopp. Om sökande har beviljats skattejämkning för räntekostnaden och tomträttsavgälden medräknas hela kostnaden. I annat fall medräknas inte tomträttsavgälden, samt endast 70 procent av räntekostnaden, eftersom tomträttsavgälden samt resten av räntekostnaden är avdragsgilla i deklarationen.

Amorteringar på lån ska aldrig medräknas i boendekostnaden.

5.3.9 Bistånd till ungdomar för hyresdel eller eget boende

När en ungdom bor kvar i föräldrahemmet efter att föräldrarnas försörjningsskyldighet har upphört, ska hyresdel från ungdomen medräknas som inkomst för hushållet. Om en ungdom mellan 18 och 25 år som bor hemma hos sina föräldrar själv har behov av ekonomiskt bistånd, kan han eller hon beviljas hyresdel för sin del av boendekostnaden förutsatt att;

- Föräldrarna själva har ekonomiskt bistånd *eller*
- Ungdomen fortlöpande har betalat sin del av hyran även innan behovet av ekonomiskt bistånd uppstod *eller*
- Om det har skett en faktisk förändring i ungdomens eller föräldrarnas ekonomiska situation, som innebär att ett behov av bistånd till hyresdel har uppstått (RÅ 1994 ref. 61).

Ungdomar under 25 år har inte en självklar rätt till bistånd för eget boende även om föräldrarnas försörjningsskyldighet har upphört – inte ens om ungdomen redan har flyttat till ett eget boende när biståndsbehovet uppstår. Särskilda skäl att bevilja bistånd till kostnad för eget boende kan enligt rättspraxis vara att familjen är mycket trångbodd eller att det föreligger svåra personliga motsättningar i familjen (RÅ 1997 ref. 79). Innan en ungdom under 25 år beviljas bistånd till eget boende ska handläggaren göra en särskild prövning.

5.3.10 Akut tillfälligt boende

Akut boende i form av hotell eller vandrarhem kan beviljas utifrån särskilda skäl och ska bedömas mycket restriktivt och med hänsyn till barnperspektivet. Om beslutet berör barn ska socialsekreteraren göra en barnkonsekvensanalys.

Vid ansökan om ekonomiskt bistånd till akut tillfälligt boende åligger det den enskilde att söka lämpliga alternativ och inkomma med kostnadsförslag på boenden. Tillfälligt boende ska endast beviljas under en begränsad period och till enskilda som av särskilda skäl inte kan ordna ett boende på den reguljära bostadsmarknaden.

I samband med att klienten beviljas tillfälligt boende ska han eller hon informeras om vilka krav som ställs på att söka bostad aktivt på den reguljära bostadsmarknaden. Om klienten inte har hittat ett annat boende när den beviljade perioden är slut och ansöker om fortsatt bistånd till tillfälligt boende, är en förutsättning för fortsatt bistånd att den enskilde gör vad denne kan och medverkar för att hitta en lösning på sin situation.

5.4 Hushållsel

Ekonomiskt bistånd ska beviljas till faktiska skäligena kostnader för hushållsel. Elnätsavgiften går inte att påverka och godtas därför under förutsättning att den är korrekt beräknad.

Vid bedömning av vad som är en rimlig förbrukning av hushållsel, utifrån hushållets storlek, utgår nämnden från riktvärden (se normer för beräkning av ekonomiskt bistånd). Normerna gäller vid boende i hyreslägenhet.

För andra boendetyper ska en individuell bedömning göras utifrån sökandes förbrukning och faktiska kostnad. Om sökande är inneboende hos någon annan eller har en inneboende i sin bostad ska kostnaden för elnätsavgiften och elförbrukningen delas med antalet boende i bostaden, såvida inte elkostnaden ingår i inneboendekontraktet.

Vid orimligt hög eller låg elförbrukning ska handläggaren utreda vad det beror på. Som regel godtas faktiska kostnader för hushållsel motsvarande en elförbrukning som överstiger normerna med maximalt 15 procent. Sökande ska ges möjlighet att sänka en hög elförbrukning innan en del av elkostnaden avslås. En månad bör som regel vara en tillräcklig tid för det. Därefter ska som regel endast kostnaden för skälig förbrukning enligt normen plus 15 procent beviljas.

5.5 Hemförsäkring

Vid beräkning av ekonomiskt bistånd godkänns skälig kostnad för hemförsäkring, enligt *belopp i normer för beräkning av ekonomiskt bistånd*.

I de fall den enskilde har helårs- eller halvårsinbetalning ska den enskilde uppmanas att ändra betalningssätt till månadsinbetalning innan kostnaden kan godkännas, detta som ett led i att enklare kunna planera sin ekonomi och sina utgifter. Det saknas lagstöd för att ställa kravet att den enskilde ska ändra till månadsvis fakturering, däremot ska endast motsvarande månadsvis skälig kostnad godkännas. Möjlighet till nedsatt premie via fackförening ska beaktas.

Kostnaden ska styrkas med ett försäkringsbrev.

Ekonomiskt bistånd till kostnad för självrisk kan godkännas i de fall försäkringen täcker ett behov som bedöms ingå i skälig levnadsnivå. Det gäller inte om kostnaden uppstått på grund av invånarens egen oaktsamhet.

5.6 Medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa

Ekonomiskt bistånd beviljas till faktisk kostnad för medlemskap i fackföreningar och arbetslöshetskassa för sökande som är eller bedöms kunna bli arbetsföra inom överskådlig tid.

Om sökande har en anställning som kvalificerar till arbetslöshetsförsäkringen ska sökanden ansöka om medlemskap i en arbetslöshetskassa, i syfte att kunna tillgodogöra sig ersättning från arbetslöshetsförsäkringen i ett senare skede.

6. Bistånd till levnadskostnader i övrigt

Allt som en person kan behöva för att uppnå en skälig levnadsnivå, som inte omfattas av försörjningsstödet, ingår i det som kallas levnadskostnader i övrigt. Oftast handlar det om behov som är av mer tillfällig karaktär.

6.1 Hälsa- och sjukvård

6.1.1 Ambulanstransport

Kostnad för ambulanstransport beviljas.

6.1.2 Egenavgift vid vård och behandling av vuxna

Ekonomiskt bistånd ska inte beviljas till egenavgift vid placering för vård och behandling, detta då denna inte ska utgå om den enskilde inte har tillräcklig ekonomi.

6.1.3 Friskvård på recept

Friskvård på recept (FaR) beviljas inte. Om träningen anses medicinskt motiverad ingår den i högkostnadsskyddet annars ska det anses vara friskvård och ingå i normposten fritid.

6.1.4 Läkarvård

Faktureringsavgift godkänns i regel inte. Undantag kan göras om man exempelvis inte haft något val till att faktureringsavgiften uppkommit. Kostnader för uteblivet besök beviljas inte.

6.1.5 Sjukvårdskostnad

Kost är inkluderad i sjukvårdskostnaden. Eftersom kost också ingår i riksnormen ska därmed normen reduceras med motsvarande matnorm i förhållande till antal dagar sjukhusvistelsen gäller, detta för att inte dubbelt bistånd till samma ändamål ska utgå. Beräkning ska genomföras enligt nedan.

- Om riksnorm redan har beviljats för perioden ska istället kostnaden för vård beviljas med reduktion för livsmedel.
- Vid pågående sjukhusvistelse ska uppehållet reduceras med belopp motsvarande matnorm. Hänsyn tas sedan till hyra, övriga skäliga kostnader samt vårdavgift i sin helhet för den i hushållet som det gäller.

6.1.6 Medicin

Medicin godkänns upp till högkostnadsskyddet även i de fall den enskilde har ett apotekskonto (ApoDos) eller mediciner via faktura.

6.2 Tandvård

Tandvård är kostnadsfritt fram till det år den enskilde fyller 24 år. Därefter erhålls statligt tandvårdsstöd som täcker viss del av kostnaden, under förutsättning att tandvårdsmottagningen är ansluten till Försäkringskassan.

6.2.1 Akut tandvård

Akut tandvård är de behandlingar som behöver göras genast på grund av smärta, inflammation eller annat betydande obehag. Kostnad för akut tandvård är som regel en godtagbar utgift och det krävs ingen förhandsbedömning av behandlingen. Akut tandvård är en godtagbar utgift oavsett sökandes möjligheter till framtida självförsörjning, då det avser behandlingar som inte kan vänta.

6.2.2 Planerad tandvård

Utöver akut tandvård godtas endast kostnad för nödvändig tandvård, utifrån lägsta godtagbara standard. Nödvändig tandvård är behandlingar som måste göras men som kan planeras. Bedömning av vad som är godtagbar utgift ska göras utifrån behandlingsförslag från tandläkare.

Bedömningen av om kostnaden är skälig ska göras utifrån tandvårds- och läkemedelsförmånsverkets referensprislista. Behandlingsförslag som inte ligger i nivå med referenspriser ska avslås och invånaren får möjlighet att göra en ny ansökan med behandlingsförslag från annan tandläkare. Endast en basundersökning kan godkännas per tandvårdsbehandling eftersom det är sökandes ansvar att söka tandvård hos tandläkare med priser som inte är för höga.

Kostnad för planerad tandvård, inklusive undersökning, ska endast godkännas om det står klart att behovet uppstått plötsligt eller om de tidigare inkomsterna varit i nivå med försörjningsstödet. Därför krävs först en bedömning av sökandes tidigare möjligheter att bekosta tandvård samt förutsättningarna för framtida självförsörjning. Vad gäller den som nyligen varit självförsörjande ska bedömning göras om behovet av tandvård hade kunnat tillgodoses innan personen blev aktuell för ekonomiskt bistånd. Om så är fallet kan ansökan avslås utifrån det egna ansvaret för att planera sin ekonomi. Planerad tandvård godtas enbart om sökande bedöms sakna möjlighet att bli självförsörjande inom 6–12 månader.

Enskilda som har egen inkomst över försörjningsstödsnivå och söker bistånd till tandvårdskostnaden ska i första hand hänvisas till avbetalningsplan hos tandläkaren.

6.2.3 Konsultering av förtroendetandläkare

Om patentkostnaden överstiger 10 procent av prisbasbeloppet eller om det kan finnas skäl att ifrågasätta föreslagen behandling, ska behandlingsförslaget bedöms av konsulttandläkare även i fall där kostnaden beräknas understiga 10 procent av prisbasbeloppet.

I vissa fall kan förtroendetandläkaren behöva röntgenbilder för att bedöma

kostnadsförslaget. Om behov av röntgenbilder finns ska kostnaden för det inkluderas i biståndet, oavsett om kostnadsförslaget beviljas eller inte.

6.2.4 Beslut avseende tandvård

Ett beslut om bistånd till tandvård sträcker sig ofta över flera månader och ska alltid innehålla förbehåll och tidsbegränsas. Rätten till ekonomiskt bistånd ska prövas månadsvis och det ska av beslutet framgå att den enskildes rätt till biståndet är beroende av huruvida denne uppfyller kraven för rätt till ekonomiskt i övrigt när fakturan ska betalas.

Om de behandlingar som kostnadsförslaget omfattar inte hinner slutföras inom sex månader, kan kostnadsförslagets giltighetstid förlängas av socialsekreterare efter dialog med den enskilde och vårdgivaren. Giltighetstiden kan förlängas i maximalt fyra månader. Därefter krävs nytt kostnadsförslag.

Om extra kostnader tillkommer under pågående behandling, ska sökande lämna in ett nytt kostnadsförslag för dessa.

6.2.5 Tandvårdsförsäkring

Kostnader för tandvårdsförsäkring beviljas inte, då det inte anses ligga inom ramen för skälig levnadsnivå.

6.2.6 Årlig kontroll

Kostnad för årlig kontroll hos tandläkare godkänns inte. Godkänns enbart om det avser förebyggande åtgärder mot karies och tandlossning.

6.3 Glasögon

Skälig kostnad för glasögon är lägsta paketpris som erbjuds av optiker. Om paketpris inte finns till rimlig kostnad beviljas glasögonbåge till en kostnad om högst 1,5 procent av rådande prisbasbelopp.

Den enskilde ska uppvisa kostnadsförslag som påvisar behovet av glasögon och ett eventuellt behov av nya glasögon ska styrkas med intyg av optiker. Bedöms kostnadsförslaget som oskäligt ska ytterligare kostnadsförslag uppvisas. Synundersökning ska ha gjorts i samband med kostnadsförslag så att angivet belopp stämmer och behov kan bedömas.

Ekonomiskt bistånd kan beviljas till skäliga kostnader för glasögon. Behovet måste styrkas av legitimerad optiker.

Vid förändring av synsättningen kan bistånd beviljas till nya glasögon efter intyg från ögonläkare eller optiker som styrker behovet. Som regel beviljas bistånd till nya glasögon maximalt en gång vartannat år.

6.3.1 Borttappade/förlorade glasögon

Avseende borttappade eller förlorade glasögon får en individuell bedömning göras, dock ska den enskilde i första hand nyttja sin hemförsäkring. Dock ersätts i regel inte glasögon med hänvisning till det egna ansvaret.

6.3.2 Glasögon till barn

Barn och unga till och med 19 år får bidrag för glasögon och kontaktlinser av regionen. De flesta optiker tillhandahåller glasögon för barn som inte kostar mer än vad regionens bidrag uppgår till och som regel tillgodoses barns behov av glasögon därför genom regionens bidrag. Om kostnadsfria glasögon inte finns att tillgå eller om barnet har ett medicinskt behov av glasögon som är styrkt av läkare och som inte täcks av regionens bidrag, kan bistånd beviljas till den kostnad som återstår.

6.4 Internet

Enligt rättspraxis ingår som regel internetuppkoppling i hemmet i en skälig levnadsnivå, eftersom det vanligen krävs för att effektivt kunna ta del i samhällslivet. Internetkostnad kan vara exempelvis abonnemang på bredband, mobilt bredband eller mobilsurf.

Belopp för kostnaden kan godkännas enligt *normer för beräkning av ekonomiskt bistånd antagen av nämnden*. Kostnaden godkänns i beräkningen per månad och hushåll. För sökande som delar hushåll godkänns motsvarande del av internetkostnaden. Detsamma gäller inneboende, i de fall internetkostnaden inte ingår i hyran.

6.5 Hemutrustning

Bistånd till hemutrustning kan beviljas utifrån en prisbild motsvarande andrahandsmarknaden (med undantag för madrass och sängkläder). Bistånd till hemutrustning ska bedömas restriktivt och efter det att andra möjligheter är uttömda. Sökanden har ett ansvar att se över möjligheten att exempelvis låna eller få hemutrustning från sitt sociala nätverk.

6.5.1 Hel hemutrustning

Hel hemutrustning avser en mer omfattande hemutrustning som ska användas under lång tid. Beviljas endast personer som inom överskådlig tid inte bedöms kunna förbättra sina inkomster och själva bekosta en hemutrustning.

6.5.2 Komplettering av hemutrustning

Bistånd till komplettering av hemutrustning kan beviljas vid behov till den enskilde med mer än sex månaders behov av ekonomiskt bistånd. Detta ingår till viss del i hushållsgemensamma kostnader, bedömning ska därmed göras huruvida behovet uppstått oväntat eller om det är en löpande utgift som den enskilde har möjlighet att planera för inom befintlig norm.

6.5.3 Utredning avseende behov av hemutrustning

Vid ansökan om bistånd till hemutrustning ska den enskilde uppmanas att specificera vilka saker ansökan avser samt att lämna prisuppgifter. En skälighetsbedömning görs utifrån den enskildes behov i förhållande till de prisuppgifter som råder på lågprisvaruhus och på andrahandsmarknaden.

När hemutrustning ska beviljas kan vägledning i vad som är en skälig kostnad ges i Konsumentverkets beräkningar. Se även *belopp i normer för beräkning av ekonomiskt bistånd antagna av nämnd*.

I bedömningen ska följande övervägas:

- Är behovet akut och nödvändigt för att sökande med kort varsel ska kunna flytta in i en anvisad bostad?
- Kommer sökanden att inom rimlig tid själv kunna skaffa sig eller komplettera en hemutrustning?
- Vilka möjligheter har sökanden haft att spara till eller planera för boende och hemutrustning?
- Om behovet av bistånd är föranlett av en orsak som kan täckas av hemförsäkring ska detta alltid prövas i första hand.
- När det gäller barnfamiljer ska beaktas om särskilt behov finns hos barnen?
- Vilken hjälp kan den sökande få av nätverket?

6.6 Spädbarnsutrustning

Spädbarnsutrustning kan beviljas efter individuell prövning. Hushållet har ett ansvar att se över möjligheten att låna eller återanvända nödvändig spädbarnsutrustning från sitt sociala nätverk. Det anses rimligt att hushållet handlar begagnad spädbarnsutrustning.

Om den sökande inte har kunnat göra nödvändiga inköp av spädbarnsutrustningen och behovet inte kan tillgodoses på annat sätt, kan ekonomiskt bistånd beviljas till den utrustning som saknas. Det gäller framför allt vid första barnets födelse. Familjer som har barn sedan tidigare förutsätts i hög grad kunna återanvända utrustning. Den beviljade summan betalas ut vid ett tillfälle, tidigaste en månad innan barnet väntas födas.

Normer för spädbarnsutrustning, maximalt belopp som beviljas i procent av prisbasbeloppet	
Typ av spädbarnsutrustning	Procent av prisbasbelopp
Säng inklusive madrass, sängkläder och tillbehör	2,5
Barnvagn med tillbehör	3
Bilbarnstol	1
Bärsele	1
Badutrustning	0,25
Skötbädd med tillbehör	0,25

Extra bistånd till bebiskläder beviljas inte utan får tillgodoses av klädposten i riksnormen efter barnets födelse.

6.7 Kostnader för flytt, magasinering och sanering

6.7.1 Flyttkostnader

Ekonomiskt bistånd kan beviljas till flyttkostnad om denna sker i samråd och uppfyller något av nedanstående kriterier:

- Flytten är nödvändig för att den enskilde ska uppnå en skälig levnadsnivå. Det kan handla om flytt från en bostad med oskäligt liten boendeyta eller låg standard, eller uppbrott från en relation där det förekommer våld.
- Om förvaltningen ställt krav på den sökande att byta till en billigare bostad för att vara berättigad till ekonomiskt bistånd.
- Om flytten är nödvändig för att komma ut i egen försörjning genom arbete på annan ort.
- Om enskild behöver byta bostadsort på grund av arbete eller studier och därmed blir självförsörjande.

Förvaltningen godkänner inte några flyttkostnader om sökande flyttar till annan bostad och/eller annan ort utan att det är nödvändigt och flytten innebär att planering avbryts eller är olämplig av andra skäl.

Bistånd till flyttkostnad bör omfatta lägsta tillgängliga kostnad för hyra av bil/släp och drivmedel. Bistånd till kostnad för flyttfirma samt flyttstädning beviljas endast i undantagsfall om sökande på grund av sjukdom inte klarar att flytta på egen hand och saknar privat nätverk som kan hjälpa till. Vid ansökan om hjälp av flyttfirma ska minst två offerter begäras in.

Den sökande ansvarar för planering av sin ekonomi för att dubbla boendekostnader undviks.

6.7.2 Magasinering

Sökande som saknar egen bostad ska i första hand uttömma möjligheten att förvara tillhörigheter hos sitt nätverk. Om behovet inte kan tillgodoses på det sättet och det bedöms som skäligt med hänsyn till värdet på tillhörigheter som ska förvaras, kan ekonomiskt bistånd beviljas till magasinering för en begränsad period. Bistånd till magasinering beviljas som regel under maximalt sex månader och rätten till bistånd till kostnaden, bedöms på månatlig basis.

Förutsättning är att boendesituationen förväntas kunna lösas under denna tid och att det som magasineras är möbler och annan utrustning som behövs till en framtida bostad. Kostnaden ska vara rimlig och får inte överstiga kostnaden för vad som kan beviljas i bistånd till hemutrustning.

6.7.3 Sanering

Ekonomiskt bistånd kan beviljas till sanering om mycket särskilda skäl föreligger. Det kan exempelvis vara att bostaden måste saneras för att den sökande ska beviljas insatser från annan huvudman. Kostnaden ska godkännas i förväg och utgå från det billigaste alternativet.

6.8 Resor

Bistånd beviljas till faktiska kostnader för det antal resor som den sökande har behov av alternativt månadskort om det ger en lägre totalkostnad.

6.8.1 Arbetsresor

Begreppet arbetsresor omfattar resor till och från arbete, praktikplats, jobbsökaraktivitet eller liknande. Förvaltningen godkänner kostnader för resor som överstiger gång- och cykelavstånd (mer än 5 km). Annan bedömning kan göras för den som på grund av medicinska skäl inte kan cykla eller gå, vilket ska styrkas med sjukintyg.

Vid deltagande i åtgärd via Arbetsförmedlingen ska alltid möjligheten att få ersättning för resorna därifrån undersökas.

6.8.3 Umgängesresor

Bistånd beviljas till skäliga kostnader för att ett barn ska kunna umgås med sin förälder som bor på annan ort. Enligt rättspraxis ska bedömningen av skäliga kostnader för umgänge anpassas till vad en familj i allmänhet har råd med (RÅ 1987 ref. 109 och RÅ 1994 ref. 81). Umgängesföräldern har det primära ansvaret för att bekosta umgängesresor, men enligt 6 kap. 15 b § första stycket föräldrabalken ska den förälder som barnet bor med vara med och dela på kostnaderna utifrån sin ekonomiska förmåga.

Vid bedömningen av hur ofta kostnader för umgänge ska beviljas bör hänsyn tas till avgörande i domstol som reglerar umgänget eller avtal om umgänge, om sådant finns.

6.8.4 Resor till begravning

Ekonomiskt bistånd kan beviljas till skälig kostnad inom landet till begravning av en nära anhörig. Med nära anhörig avses framför allt make, maka, barn som tillhör sökandes hushåll, förälder, syskon, mor- eller farföräldrar. Kostnaden ska vara i nivå med vad en låginkomsttagare har råd med.

6.8.5 Övriga resor

Ekonomiskt bistånd beviljas till resor som överstiger gång- och cykelavstånd för att besöka myndigheter som sökande har ärenden hos. Vidare beviljas även resor till vård och behandling. Avstånd som understiger fem kilometer bedöms som gång- och cykelavstånd. En annan bedömning kan göras för sökande på grund av ålder eller medicinska skäl.

Skolbarn- och ungdomar får sitt eventuella behov av skolresor tillgodosett av skolan och ska inte beviljas bistånd till detta.

6.9 Begravningskostnader

Begravningskostnader täcks i första hand av tillgångarna i dödsboet och går före alla andra kostnader som kan belasta dödsboet. Rätten till bistånd bedöms utifrån dödsboets ekonomiska situation och inte dödsbodelägarnas. Undantag är dock om det finns någon försörjningsskyldig för den avlidne, till exempel föräldrar och makar. De har då ett ansvar att efter förmåga bekosta begravningen för ett barn eller maka/make/sambo om det inte finns tillräckliga tillgångar i dödsboet.

Om dödsboet saknar tillgångar helt eller delvis, bör förvaltningen ge ekonomiskt bistånd som möjliggör en värdig begravning. Merkostnader för längre transporter inom Sverige och kostnader för transporter till eller från Sverige beviljas inte, då det inte anses som nödvändigt för att den avlidne ska tillförsäkras en värdig begravning.

Ekonomiskt bistånd kan beviljas till begravningskostnad med maximalt ett halvt prisbasbelopp, om dödsboet helt eller delvis saknar tillgångar. Beloppet ska täcka kostnaderna för att möjliggöra en värdig begravning, såsom kista, transport till gravplats i Sverige, gravsten med inskription, blomdekoration, enkel förtäring för de närmsta anhöriga och eventuellt arvode till begravningsförrättaren.

Bistånd kan beviljas till en begravning som ska ske utomlands med samma belopp som om begravningen skulle skett i Sverige. Bistånd beviljas inte till kostnaden för att transportera den avlidne till hemlandet.

Socialtjänsten kan beakta om den avlidne har givit bort eller sålt tillgångar förmånligt till en dödsbodelägare strax före dödsfallet (RÅ 1989 ref 64; RÅ 1995 ref 48 och RÅ 1994 ref. 53). Om det kan finnas försäkringar i dödsboet som täcker begravningskostnaderna helt eller delvis, bör bistånd beviljas enligt 12 kap. 1 § SoL, med villkor om återbetalning enligt 33 kap. 2 § SoL.

6.10 Skulder

Huvudregeln är att bistånd inte beviljas till skulder. Undantag är om det är den enda möjligheten för den enskilde att uppnå skälig levnadsnivå och det får allvarliga sociala konsekvenser om skulden inte betalas. Det gäller framför allt hyres- och elskulder.

Vid utredning ska en avvägning göras utifrån hur skulden uppstått, vad sökande själv gjort för att lösa situationen, vilka möjligheter som finns för att lösa situationen på annat sätt än med ekonomiskt bistånd och hur läget ser ut framåt.

I vissa fall kan det behövas mer insatser än enbart att bevilja skulden. Det är viktigt att som en del i utredningen kring skulden även inkludera förebyggande arbete genom att undersöka hur det ska undvikas att situationen uppstår på nytt. Det kan visa sig att orsaken till att skulden uppstått är svårigheter att hantera ekonomi på grund av

sjukdom, missbruk, kognitiva svårigheter eller annat som sökande kan behöva stöttning med.

Personer som har egna tillgångar eller inkomster, men av någon anledning saknar möjlighet att använda sig av dessa, kan bistånd beviljas med villkor om återbetalning enligt 33 kap. 3 § SoL.

Skulder så som obetalda böter, avbetalning på studielön eller banklån, underhållsstöd, kontokortsskulder, skatteskulder, privata skulder etcetera beviljas således inte.

Om den enskilde på grund av skulder inte har kontroll över sin ekonomi ska denne hänvisas till att ta kontakt med budget- och skuldrådgivare. Vid utmätning hos Kronofogdemyndigheten kan justering behöva göras. Kronofogdemyndigheten kan bedöma att ge tillägg under en pågående utmätning för kostnader som omfattar medicin, läkarbesök, vissa resor, barnomsorg, tandvård, glasögon med mera. I vissa fall kan ekonomiskt bistånd beviljats trots utmätning, till exempel vid tillfälliga behov eller vid nödsituation.

6.10.1 Hyres- och elskulder

Vid hyres- eller elskulder ska sökande som regel ha fått besked om avhysning eller avstängning av elen om inte skulden regleras, för att bistånd ska beviljas. Möjligheterna att få anstånd eller att upprätta en avbetalningsplan ska vara uttömda. Det ska framgå av utredningen av vilken anledning skulden har uppkommit och vilka åtgärder som vidtagits för att en ny skuld inte ska uppstå.

Om barn berörs av beslutet ska en barnkonsekvensanalys genomföras inför beslutet.

6.10.2 Skulder till a-kassa och CSN

Förvaltningen kan bevilja bistånd till en skuld om det innebär att invånaren får i gång en inkomst eller får en högre inkomst.

Förvaltningen kan bevilja bistånd till betalning av skuld för a-kasseavgifter om det leder till att sökande får rätt till a-kasseersättning igen.

Förvaltningen kan bevilja en skuld till CSN om sökande får i gång studiemedel från CSN om skulden regleras. Vidare om studierna är ett led i en planering med arbetsmarknadsenheten. Skulden får inte överstiga 5 000 kronor.

6.11 Avgifter

6.11.1 Kommunala avgifter

Ekonomiskt bistånd kan beviljas till avgifter för kommunal service som invånaren har behov av för att uppnå en skälig levnadsnivå. Det är sökandes ansvar att lämna korrekta inkomstuppgifter till kommunen och innan bistånd beviljas till en sådan avgift

(exempelvis barnomsorg, hemtjänst) ska sökande ha undersökt möjligheten till nedsättning av avgiften.

Barnomsorgsavgiften är baserad på inkomsten hos den förälder där barnet är folkbokfört. En förutsättning för att utgiften ska vara godtagbar är att fakturan står i den förälderns namn som gör ansökan om ekonomiskt bistånd, vilket förutsätter att barnet är folkbokfört hos denne förälder.

6.11.2 Avgift för identitetshandling

Ekonomiskt bistånd till avgift vid anskaffande av ID-kort/körkort eller pass kan beviljas om sökande bedöms vara i behov av legitimation. Det finns inte en åldersgräns för när någon behöver en legitimation utan en individuell bedömning ska göras utifrån behovet. Den som beviljas bistånd till legitimation bör ha behovet tillgodosett under fem år därefter.

6.11.3 Avgift för banktjänster

Kostnader för bankkort, betaltjänster och övrigt som har med bankkonton att göra omfattas inte av riksnormen utan måste prövas individuellt. Utgångspunkten är att det för skälig levnadsnivå behövs konto, bankkort, bank-id och möjlighet att betala räkningar.

6.11.4 Avgift för ansökan om skilsmässa

Som regel beviljas inte bistånd till kostnader för ansökan om skilsmässa. Undantag kan göras om sökande ansöker om skilsmässa för att komma ifrån ett destruktivt förhållande. Det ska framgå att den sökande inte uppnår skälig levnadsnivå om inte avgiften betalas in.

6.11.5 Avgift vid ansökan om förlängt uppehållstillstånd/medborgarskap

Migrationsverket tar ut en avgift för ansökan om uppehållstillstånd av personer som söker förlängt uppehållstillstånd och saknar asylskäl eller humanitära skäl. Dessa personer är inte förhindrade att vistas i sitt hemland och i enlighet med Socialstyrelsens riktlinjer beviljas inte kostnaden. Undantag görs när uppehållstillståndet behövs för att en familj ska kunna hålla samman.

En person som ansöker hos Migrationsverket om att bli svensk medborgare måste betala en avgift. Ekonomiskt bistånd beviljas vanligtvis inte till denna avgift, då svenskt medborgarskap inte är nödvändigt för skälig levnadsnivå.

6.11.6 Avgifter för juridisk hjälp

Ekonomiskt bistånd beviljas till hemförsäkring, i vilken rättsskyddsförsäkring ingår. Den som saknar rättsskyddsförsäkring kan under vissa förutsättningar få rättshjälp, vilket medför en avgift. Som regel beviljas inte ekonomiskt bistånd till rättshjälpsavgiften, eftersom sökande har ett eget ansvar att erhålla en hemförsäkring som ger ekonomiskt skydd vid tvister i domstol. Bistånd beviljas inte heller till advokatkostnader som inte

täcks av rättsskyddsförsäkringen.

Bistånd till självrisken i rättsskyddsförsäkringen kan beviljas om det finns särskilda skäl. Det gäller framför allt i tvister gällande vårdnad, boende, umgänge eller underhåll rörande barn.

6.11.7 Övriga avgifter

Bistånd beviljas inte till medlemskap i Hyresgästföreningen eller andra intresseföreningar.

Bistånd beviljas inte till påminnelse- och inkassoavgifter. Undantag kan göras i samband med beviljande av bistånd till hyresskuld eller vid avstängning av el.

Bistånd beviljas inte till avgifter för uteblivna besök exempelvis inom vården eller hos tandläkare.

7. Felaktig utbetalning (FUT)

7.1 Förebygga felaktiga utbetalningar

Felaktiga utbetalningar kan uppstå av olika orsaker. De kan uppstå till följd av brister i ärendehantering, genom att den enskilde saknar kunskap om regelsystemet eller att den enskilde medvetet lämnar oriktiga uppgifter. För att förebygga att felaktiga utbetalningar sker är det således av vikt att informera den enskilde om rättigheter och skyldigheter i samband med biståndsprövningen. Genom noggrann handläggning och kontroll av de uppgifter den enskilde lämnar i sin ansökan ska felaktiga utbetalningar av ekonomiskt bistånd förebyggas.

7.2 Misstanke om felaktig utbetalning

Om det i ett ärende upptäcks att det finns en misstanke om att en eller flera månaders bistånd har beviljats på felaktiga grunder ansvarar socialsekreterare för att utreda och bedöma om upptäckten påverkar rätten till bistånd framöver.

En utredning om misstanke om felaktig utbetalning inleds enligt 14 kap. 2 § SoL. Utredningen syftar till att klargöra om det skett en felaktig utbetalning eller inte. Utifrån utredningen bedöms sedan om det finns grund för beslut om återkrav och/eller polisanmälan. Socialtjänsten återkräver felaktiga utbetalningar enligt 33 kap. 1 § SoL och är skyldiga att polisanmäla misstanke om bidragsbrott enligt 6 § bidragsbrottslagen.

Utredning av misstanke om felaktig utbetalning ska bedrivas åtskild från eventuell parallell biståndsutredning och genomförs alltid av en annan handläggare.

7.3 Beslut om polisanmälan

Polisanmälan enligt 6 § bidragsbrottslagen (2007:612) ska ske när det finns anledning att anta att ett brott har begåtts. Innan en polisanmälan görs ska ställningstagande till om eventuellt uppsåt eller om grov oaktsamhet föreligger. Om det finns en brottsmisstanke får kommunen inte avstå från att göra polisanmälan för att personen har återbetalat det felaktigt utbetalda beloppet.

Innan beslut om polisanmälan ska utredningen av den felaktiga utbetalningen vara klar och ligga till grund för beslutet. Socialtjänsten är inte skyldig att underrätta den enskilde om att polisanmälan görs eftersom åtgärden inte är ett sådant förvaltningsbeslut som avses i 21 § FL och faller utanför ramen för myndighetsutövningen.

7.4 Förutsättningar för beslut om återkrav

Enligt 33 kap. 1 § SoL får socialnämnden återkräva ekonomiskt bistånd som betalats ut för mycket om någon:

- Har lämnat oriktiga uppgifter
- Har låtit bli att lämna uppgifter

- På annat sätt har förorsakat att ekonomiskt bistånd beviljats felaktigt eller med för högt belopp

Socialtjänsten kan återkräva för högt utbetalt bistånd även om den enskilde inte haft för avsikt att orsaka en felaktig utbetalning. Det räcker med att felaktiga uppgifter faktiskt har lämnats och att detta orsakat den felaktiga utbetalningen från socialtjänstens sida.

Paragrafen omfattar inte enbart uppgifter som den enskilde lämnar eller utelämnar, utan även om personen på annat sätt orsakat felaktig utbetalning. Det kan vara fråga om att den enskilde lämnat oriktig handling, manipulerat närvarorapport eller ansökt om bistånd för en utgift som han eller hon inte har för avsikt att betala. I det senare fallet ska socialtjänsten styrka att den enskilde inte hade för avsikt att betala utgiften som han eller hon sökte bistånd för.

7.5 Uppföljning av återkrav

Socialtjänsten ska verka för att den enskilde frivilligt återbetalar återkravet. Huvudregeln är att en person som har fått för mycket pengar snarast ska återbetala hela summan.

I de fall en frivillig återbetalning inte fungerar ska socialsekreterare initiera utredning med frågeställning om ersättningstalan hos Förvaltningsrätten. Detta då socialtjänstens beslut om återkrav saknar exekutionstitel till dess att ansökan om ersättningstalan har bifallits i domstol.

Enligt 33 kap. 6 § SoL får socialnämnden helt eller delvis efterge ersättningsskyldighet. Detta ska göras i de fall det framkommer nya uppgifter som visar att beslutet varit helt eller delvis inkorrekt. Återkravet bör också efterges om det är uppenbart att den enskilde inte får betalningsförmåga inom 3 år från att den felaktiga betalningen skedde.

OBS! Nya socialtjänstlagen (2025:400) trädde i kraft den 1 juli 2025. Genom den nya lagen upphävs socialtjänstlagen (2001:453). Den upphävda lagen gäller dock fortfarande för återkrav av ekonomiskt bistånd som beviljats före ikraftträdandet.